

TEORIA STANÓW OCZEKIWAŃ

Hanna Bilowa

Liliia Ivaniuk

Teoria stanów oczekiwań

- Teoria w socjologii, ujmowana w nurcie interakcjonistycznym, rozwijana w drugiej połowie XX wieku przez Josepha Bergera. Podobnie jak inne koncepcje interakcjonistyczne, zakłada że zachowanie jednostki jest uwarunkowane sytuacyjnie. W procesie interakcji tworzą się przekonania i oczekiwania o tym, co jest prawdziwe w danej sytuacji. W konsekwencji tworzą się, dzięki percepcji jednostki, społeczne i kulturowe układy odniesienia, podtrzymywane w procesie interakcji i dzięki nim aktorzy społeczni wiedzą jak należy w danej sytuacji się zachować. Jednakże inaczej, niż w założeniach interakcjonistycznych, nie zakłada się, że aktorzy renegocjują rzeczywistość i redefiniują sytuacje przez cały czas, lecz zakłada się, że procesy organizowania stanów oczekiwań pojawiają się tylko w szczególnych warunkach, które je uaktywniają.

Zastosowanie idei podstawowych

- Teorie stanów oczekiwań zostały sformułowane w celu wyjaśnienia co najmniej piętnastu odrębnych procesów społecznych. Niektóre z nich były przedmiotem intensywnych badań, inne są nieco słabiej rozwinięte lub zbyt świeże, by zaistniała szansa na ich bardziej dogłębny rozwój.

Władza i prestiż

- 1. Aktorzy zachowują się w stosunku do innych zgodnie ze swoimi oczekiwaniami. Aktor, który jest postrzegany jako bardziej kompetentny w porównaniu do innych, ma więcej możliwości do wchodzenia w interakcje, więcej możliwości sformułowania sugestii i częściej jego sugestie są akceptowane w przypadku, gdy pojawi się niezgodność. (Behawioralne konsekwencje oczekiwań).
- 2. Oczekiwania nie zmieniają się dopoty, dopóki aktorzy zaangażowani w sytuację i zadanie, nad którym pracują, pozostają bez zmian. (Trwałość).
- 3. Im bardziej spójne są oceny dotychczasowych osiągnięć aktora, tym większe prawdopodobieństwo, że zarówno on, jak i inni aktorzy będą w przyszłości oczekiwać od niego takiego poziomu kompetencji, który potwierdzi wcześniej sformułowane oceny. (Wyłanianie się oczekiwań).

Charakterystyki statusu

- 1. Jeśli aktorzy są zróżnicowani pod względem wielostronnego statusu lub jeśli ich status jest kulturowo postrzegany jako powiązany z rozwiązywanym zadaniem, aktorzy będą przypisywali sobie i partnerom ogólne oczekiwania i konkretne zdolności spójne z ich statusem. (Uwidoczenie informacji o statusie).
- 2. Aktorzy zakładają, iż uwidoczniona informacja dotycząca statusu jest ważna dla każdego nowego zadania i w każdej nowej sytuacji, chyba że dysponują określoną wiedzą lub przekonaniem, które dowodzą braku takiego związku. (Ważność informacji o statusie).
- 3. Oczekuje się, że aktor, który ma przewagę pod względem statusu, będzie działał lepiej niż aktor, który dysponuje mniej korzystnymi cechami statusu. (Przypisanie oczekiwań).

Sytuacje, w których występują wiele charakterystyk statusu.

- 1. Aktorzy łączą informacje dotyczące wielu uwidoczniionych różnic pod względem statusu i na tej podstawie formułują zagregowane oczekiwania wobec siebie i innych. (Zasada łączenia).
- 2. Aktorzy łączą pozytywne informacje o statusie, tworząc jeden dodatnio wartościowany zbiór, i negatywne informacje o statusie, tworząc drugi negatywnie wartościowany zbiór oczekiwań. Oczekiwania są agregowane przez sumowanie wartości tych dwóch zbiorów. (Zasada zorganizowanych podzbiorów).
- 3. Każda dodatkowa informacja o statusie dodana do danego podzbioru zmniejsza przyrost wartości oczekiwań. (Zasada osłabienia).
- 4. Obserwowalna przewaga pod względem władzy i wpływu danego aktora w relacji do innego aktora jest bezpośrednią ciągłą funkcją przewagi pod względem oczekiwań tego aktora w relacji do innego aktora.

Sprawiedliwość dystrybutywna

- 1. Jeśli aktor uaktywni odpowiednie, kulturowo zdefiniowane, struktury odniesienia i na tej podstawie będzie wiązał zróżnicowane poziomy nagród ze zróżnicowanymi pozycjami statusu, to będzie prawdopodobnie formułował oczekiwania co do alokacji nagród w danej sytuacji spójne z odpowiednimi przekonaniem kulturowymi. (Aktywacja struktur odniesienia)
- 2. Jeśli aktor otrzyma nagrodę odpowiadającą oczekiwaniom co do wartości charakterystyk statusu skonstruowanym na podstawie kulturowo zdefiniowanych struktur odniesienia, to aktor ten będzie postrzegał sytuację jako sprawiedliwą. (Wpływ oczekiwań na postrzeganie sprawiedliwości).
- 3. Jeśli aktor otrzyma nagrodę nie odpowiadającą oczekiwaniom co do wartości charakterystyk statusu skonstruowanym na podstawie kulturowo zdefiniowanych struktur odniesienia, to aktor ten będzie postrzegał sytuację jako niesprawiedliwą. (Wpływ oczekiwań na postrzeganie niesprawiedliwości).
- 4. Jeśli aktor otrzymał nagrodę o danej wartości, to powstaną oczekiwania co do jego działania spójne z wartością tej nagrody. (Wpływ zróżnicowanych nagród na oczekiwania.)

Źródła ocen samego siebie

- 1. Im wyższe oczekiwania aktora wobec oceniającego, tym większe prawdopodobieństwo, że stanie się on źródłem ocen dla aktora. (Wpływ zewnętrznych ocen na oczekiwania.)
- 2. Przyjmując, że dany oceniający jest źródłem oceny, oczekiwania i zachowanie aktora będzie bezpośrednio kształtowane przez oceny pochodzące od źródła (Wpływ źródła ocen na oczekiwania).
- 3. Większe prawdopodobieństwo stania się źródłem ocen dla aktora charakteryzuje raczej oceniającego o wyższym statusie niż oceniającego o niższym statusie. (Wpływ statusu oceniającego na postrzegana ważność jego ocen).
- 4. Aktorzy łączą oceny działania pochodzące z wielu sprzecznych ze sobą źródeł w celu sformułowania oczekiwań wobec siebie. (Łączenie ocen z różnych źródeł).

Powstawanie oczekiwań w odniesieniu do nagród

- 1. Jeśli wiele różnych struktur odniesienia dostarczających standardów alokacji nagród uaktywni się w konkretnej sytuacji interakcji, aktorzy łączą informacje pochodzące ze wszystkich uaktywnionych struktur, aby sformułować oczekiwania w odniesieniu do nagród. (Łączenie struktur odniesienia).
- 2. Wzrost liczby spójnych informacji o statusie widocznych dla aktora danej sytuacji zwiększa nierówności w oczekiwaniach co do alokacji nagród. (Spójność statusu a nierówności oczekiwań odnośnie do nagród).
- 3. Wzrost liczby niespójnych informacji o statusie widocznych dla aktora w danej sytuacji zmniejsza nierówności w oczekiwaniach co do alokacji nagród. (Niespójność statusu a wyrównywanie oczekiwań odnośnie do nagród).
- 4. Zmiany w oczekiwaniach zadaniowych aktora (będące wynikiem dodania lub eliminacji istotnej różnicy statusu) wywołują odpowiednie zmiany w oczekiwaniach aktora co do nagród; i na odwrót, zmiany w oczekiwaniach aktora dotyczących alokacji nagród (będące wynikiem dodania lub eliminacji standardów ich dystrybucji) wywołują skorelowane z nimi zmiany w oczekiwaniach zadaniowych. (Współzależność oczekiwań).
- 5. Charakterystyki statusu, które są podstawą standardów alokacji nagród, mają większy wpływ na formowanie się oczekiwań zadaniowych aktora niż te, które nie stanowią takiej podstawy. (Społeczne znaczenie różnic statusu).

Ewolucja oczekiwań związanych ze statusem

- 1. Oczekiwania sformułowane przez aktora w pewnej sytuacji będą wpływały na jego oczekiwania i zachowania w bieżącej sytuacji tylko wtedy, gdy obydwie sytuacje są ze sobą powiązane. (Wpływ uprzednich oczekiwań).
- 2. Wpływ uprzednio sformułowanych oczekiwań na oczekiwania i zachowania aktora w bieżącej sytuacji będzie większy, gdy elementy statusowe w bieżącej sytuacji są niespójne z elementami poprzedniej, niż gdy są spójne. (Niespójne i spójne przekształcanie statusów).
- 3. Jeśli pojawią się oceny zewnętrzne działań aktora w poprzedniej sytuacji, to: (a) różnicujące oceny, które są spójne z pozycją władzy i prestiżu aktora w grupie, zwiększają nierówności pod tym względem; (b) różnicujące oceny, które są niespójne z pozycją władzy i prestiżu aktora w grupie, zmniejszają nierówności pod tym względem (mogą nawet odwrócić); (c) jeśli oceny obydwu aktorów są podobne (nie różnicują), to jakakolwiek przewaga pod względem oczekiwań, którą miał jeden z aktorów, będzie zredukowana. (Przypisanie sukcesu lub porażki)
- 4. Oczekiwania i zachowania aktorów będą stabilne w obrębie następujących po sobie sytuacji dopóty, dopóki nie zostanie wprowadzona do sytuacji nowa informacja. (Stabilność pozycji statusu).
- 5. Jeśli aktorzy różnią się zarówno pod względem szerokich charakterystyk statusu istotnych także poza daną grupą, jak i wąskich kompetencji zadaniowych określających pozycję w lokalnej sytuacji i owe charakterystyki są ze sobą niespójne, to ich oczekiwania i zachowania ustabilizują się w obrębie następujących po sobie sytuacji interakcji na poziomie pośrednim pomiędzy wartościami statusu, które zeszłyby osiągnięte, gdyby tylko jeden typ charakterystyk, szeroki albo wąski, był obecny w sytuacji, jeśli nie zostanie wprowadzona do sytuacji nowa informacja. (Efekt uśredniania).

Wyznaczniki statusu a oczekiwania i zachowanie

- 1. Jeśli w sytuacji nie występują żadne ważniejsze różnice statusu, to różnice w wyznacznikach zadaniowych będą podstawą do formułowania stanów oczekiwań, które następnie będą determinować rozkład władzy i prestiżu w sytuacji. (Rola wyznaczników zadaniowych pod nieobecność innych różnic statusu).
- 2. Jeśli w sytuacji od początku występują różnice statusu, to zróżnicowanie w wyznacznikach zadaniowych będzie generować adekwatne różnice w oczekiwaniach, które następnie będą determinować adekwatne różnice w ilości zachowań zadaniowych będzie zgodna z początkowymi różnicami pod względem statusu. (Wyznaczniki zadaniowe zdeterminowane przez status).
- 3. Jeśli z jakiegokolwiek powodu zróżnicowanie w wyznacznikach zadaniowych jest niespójne ze zróżnicowaniem w nominalnych, to obydwa typy informacji są łączone w celu określenia oczekiwań i zachowań aktorów. (toczenie niespójnych wyznaczników zadaniowych i nominalnych).

Legitymizacja hierarchii władzy i prestiżu

- 1. Kiedy powszechne przekonania z szerszego kręgu społecznego i będące układem odniesienia w konkretnej sytuacji interakcji zostaną uaktywnione, aktorzy będą formułowali oczekiwania o tym, kto zajmie wysoko, a kto nisko cenioną pozycję pod względem statusu w sytuacji. (Powszechne przekonania a cenione pozycje statusu).
- 2. Jeśli istnieją w sytuacji oczekiwania odnośnie do zajmowania wysoko lub nisko cenionych pozycji pod względem statusu, aktorzy będą okazywać różnice w poszanowaniu, poważaniu i respektowaniu innych zgodnie z oczekiwaniami. (Pozycje statusu a zachowanie).
- 3. Kiedy zachowania spójne z oczekiwaniami odnośnie do zajmowania danych pozycji pod względem statusu są uprawomocnione przez innych i kiedy są one zbieżne z faktycznym zróżnicowaniem zachowań pod względem władzy i prestiżu, hierarchia władzy i prestiżu będzie legitymizowana. (Uprawomocnienie i legitymizacja poprzez zachowanie.)

Podsumowanie. Procesy organizowania stanów oczekiwań

- W trakcie rozbudowy programu stanów oczekiwań niektórzy badacze zaangażowali się w formułowanie koncepcji metateoretycznych o charakterze i kierunku rozwoju programu. Wyodrębniono dwa poziomy rozważań dotyczące tego procesu: (1) kontekst społeczny i (2) kontekst sytuacyjny. Elementy kontekstu społecznego mogą być kulturowe (np. normy, wartości, przekonania i kategorie społeczne), formalne (np. zinstytucjonalizowane i sformalizowane role społeczne oraz pozycje władzy) lub interpersonalne (np. trwałe sieci emocjonalne, komunikacyjne i wpływu). Kontekst sytuacyjny pojawia się, gdy powyższe elementy kontekstu społecznego zostają użyte w interakcji. Procesy społeczne występują w sytuacjach konkretnych działań, które mają określone cechy i właściwości. Według koncepcji procesów organizowania stanów oczekiwań podstawowe komponenty takiej sytuacji stanowią wydarzenia aktywizujące. Są nimi takie zdarzenia lub okoliczności, które stają się punktem centralnym procesu interakcji; są nimi stan- zadania, na które aktorzy są zorientowani.

- W teorii charakterystyk statusu za takie aktywizujące wydarzenia uważa się zadania grupowe, nad których rozwiązaniem aktorzy pracują w czasie trwania interakcji i wyniki ich działań, które mogą być ocenione jako sukces lub porażka grupy. Procesy organizowania stanów oczekiwań mogą również wpływać na szereg powiązanych ze sobą sytuacji, tj. wyniki jednego epizodu interakcji mogą stanowić wkład w następujący po nim epizod (efekt następstwa) lub wyniki jednego lub więcej epizodów mogą oddziaływać zwrotnie na kontekst społeczny (efekt konstruowania kontekstu).
- Powyższa koncepcja organizowania stanów oczekiwań wyznacza ramy rozwoju już istniejących teorii w obrębie programu stanów oczekiwań, a także konstruowania nowych teorii wyjaśniających rozmaite procesy społeczne. Idee dotyczące procesów organizowania stanów oczekiwań są więc podstawą wiecznie rozbudowujących się gałęzi teoretycznych programu, z których każda poszerza zakres teorii i podkreśla wagę wyjaśniania coraz to nowych aspektów interakcji społecznej. Tym samym w XXI w. teorie stanów oczekiwań pozostają jedną z najbardziej aktywnych odmian teorii w nurcie interakcjonistycznym.

Dziękujemy za uwagę!